

*„Vlastnými domácimi prostriedkami
sa menili ľudia a lámali sa chrbtice.“*

Ján Zavarský (* 1948 † 2022)

Nedávno zosnulý svetový umelec je príkladom človeka odhodlaného prekonať prekážky a nástrahy socializmu a zároveň zostať verný svojim túžbam a predstavám. Jeho pôsobenie v scénografickej rodine, ktorej ostal verný po celý život, je obrovským prínosom pre našu spoločnosť. Či to bolo v Krajevom divadle Nitra, v Štátnom bábkovom divadle v Bratislave, v divadle Husa na provázku v Brne či v Divadle pre deti a mládež v Trnave, kde pôsobil aj ako umelecký šéf divadla. Jeho tvorbu charakterizoval prvok prekvapenia, ktorý musela scéna obsahovať. Scénografická tvorba Jána Zavarského je nezameniteľná, prešla viacerými štádiami vývinu od minimalizmu cez návrat ku klasickým scénickým princípom až po výraznú hru svetla a farieb. Prenasledovanie jeho otca počas Slovenského štátu i po nástupe komunizmu v roku 1948 predznamenovalo hodnotovú orientáciu pamätníka. Všetko nasvedčuje tomu, že dilemu, ktorej čelil v mladosti, uberať sa cestou architektúry alebo scénografie, vyriešil tým najlepším spôsobom. Dnes patrí medzi najvýznamnejších slovenských scénografov. Neoddeliteľnou súčasťou jeho života bola revolta proti režimu, následkom ktorej mu zobrali pas na šesť rokov a nemohol ísť ani do susedného socialistického Maďarska. Napriek obmedzeniam totalitného režimu, zanechal po sebe stopy, ktoré môžeme aj dnes objavovať a inšpirovať sa nimi.

Ľuďom dneška odkazuje: „Morálne rozmary v spoločnosti sa stratili, čo je veľká škoda. Je to otázka času a morálne hodnoty sa budú vracaať. Nie je to ľahká cesta, ale je jediná možná.“

 podcast

 príbeh

Aktivita 1: Scénografia v priamom prenose

skupinová, hromadná aktivita

Cielová skupina:

základná škola, stredná škola

Téma:

príbehy 20. storočia, dramatické umenie a jeho zložky, scénografia a jej význam pre dramatické, filmové a televízne umenie, estetické vnímanie

Ciel:

Pochopiť význam jednotlivých udalostí 20. storočia a ich dopad na životy jednotlivcov. Spoznať základné prvky divadelného umenia. Prostredníctvom estetického vnímania rozvíjať citlivosť a vnímavosť, kultivovať ľudskú osobnosť.

Pomôcky:

príbeh pamätníka, internet, poznámkový blok, vhodné spoločenské oblečenie

Postup:

- Na úvod, v evokácii, sa so žiakmi porozprávame o divadelnej tvorbe, divadle, o tom, prečo ľudia navštevujú divadelné predstavenia, čo to človeku prináša, aké druhy vnímania zapájame počas predstavení, aký svet nás obklopuje, čo nám dáva možnosť preniesť sa do iného života, ako je ten, v ktorom práve žijeme, a prežívať osudy niekoho iného, čím nás návšteva kultúrnych podujatí zušľachťuje a podobne.
- V ďalšej časti sa ich pýtame, čo si všímajú v divadle počas predstavení, aký význam má pre diváka samotné predstavenie, jeho dej, akú úlohu pri tom zohrávajú kostýmy, kulisy, scéna. Ako chápú pojem scéna, čo si pod ňou v súvislosti s divadlom predstavujú. Rozprávame sa s nimi o ich skúsenostiach z divadla v tomto kontexte. Spoločne vymedzujeme pojem scénografia. Upozorňujeme na to, že už od čias antiky zohrávala scénografia významnú úlohu pri divadelných predstaveniach, je vlastne výtvarným a architektonickým stvárnením priestoru, v ktorom sa odohráva dramatická akcia.
- Predstavíme im pamätníka Jána Zavarského, ktorý patril medzi svetovo uznávaných scénografov. Okrem životného príbehu im predstavíme pár ukážok z jeho tvorby, napríklad TU. Môžeme tiež zadať žiakom úlohu, aby na internete vyhľadali čo najviac ukážok z jeho diel.
- Overujeme si, koľko detí bolo už v divadle, a snažíme sa u nich prebudiť záujem o spoločnú návštevu divadelného predstavenia s cieľom oboznámiť sa nielen s divadelnou hrou, ale aj s ďalšími aspektmi.
- V hlavnej časti (uvedenie) si naplánujeme návštevu divadla buď v blízkom okolí, alebo ako celodenné podujatie spojené s exkurziou. Nájde v programe vekuprímerané divadelné predstavenie a spoločne so žiakmi/žiačkami vyberieme také, ktoré ich najviac zaujme.
- Pred návštevou divadla rozdelíme žiakov/žiačky do skupín, ktoré budú sledovať nasledujúce umelecké zložky predstavenia: **scéna, kulisy, kostýmy, prostredie, rekvizity, osvetlenie**.
- Zástupcovia jednotlivých skupín budú mať za úlohu zistiť pred predstavením čo najviac informácií o tom, čo v sebe zahŕňa im pridelená umelecká zložka.
- Následne sa zúčastníme podujatia, pričom každá skupina bude mať za úlohu pozorne si všímať okrem deja aj svoje zadanie.

- Môžeme zadať pokyn, aby si počas predstavenia svoje postrehy zaznamenávali do poznámkového bloku, a ak je to možné, aby vyhotovili aj pár fotografií slúžiacich na zdokumentovanie ich zadania.
- Po návšteve predstavenia sa spoločne rozprávame o svojich dojmoch z divadla, ako sa cítili, aké dojmy si odnášajú, aké pocity prežívali.
- Pýtame sa ich, či na celkovom dojme z predstavenia mali podľa nich podiel aj sledované súčasti.
- Jednotlivé skupiny prezentujú svoje pozorovania, záznamy, fotografie, dojmy, popisy. Diskutujeme o ich význame, o tom, ako by sa zmenili naše dojmy, keby boli použité iné prvky a podobne.
- V záverečnej časti vyzdvihujeme obrovský význam scénoografie pre celkový efekt dramatického, filmového a televízneho umenia.
- Vedíme žiakov k poznaniu, že celkový dojem z divadelného výstupu je preto taký jedinečný a poskytuje hlboký estetický zážitok, lebo sa na ňom podieľajú mnohé zložky, ktoré tvoria obrovský mechanizmus, a scénoografia je skutočne výnimočným prvkom, ktorý podfarbuje divadelné predstavenie od jeho začiatku až po jeho koniec.
- Na záver si opäť pripomenieme pána Jána Zavarského, jeho životný príbeh, zásady, ktorými sa riadil, a jeho jedinečnú tvorbu.

Aktivita 2: Voľné, tvorivé písanie

skupinová, hromadná aktivita

Cielová skupina:

základná škola, stredná škola

Téma:

príbehy 20. storočia, rozvoj tvorivých zručností a pisateľskej gramotnosti, demokracia a totalita, míľniky 20. storočia, veľké dejiny v malých príbehoch

Ciel:

Pochopiť význam jednotlivých historických etáp 20. storočia a ich dopad na životy jednotlivcov. Vnímať významnosť jednotlivých udalostí a na základe predstavivosti a tvorivosti rozvíjať pisateľské zručnosti. Uvedomovať si nevyhnutnosť hodnotového systému pre zachovanie ľudskej spoločnosti. Eliminovať obavy z písania, pestovať obrazotvornosť, kultivovať čitateľa, učiť myslieť.

Pomôcky:

príbeh pamätníka vytlačený pre každého žiaka, internet, tabuľa, flipchart, veľký bal papiera, fixy

Postup:

- V úvodnej časti, evokácii, sa s deťmi rozprávame o rôznych životných príbehoch, ktoré poznajú. Vytvoríme im priestor, aby ich porozprávali a povedali, čo ich na príbehoch zaujalo, v čom boli pre nich inšpirujúce.
- Predstavíme im príbeh Jána Zavarského prostredníctvom podcastu alebo vypočutím zvukových klipov z jeho profilu v online databáze www.pametnaroda.cz. Kombinujeme s čítaním príbehu pamätníka. Linky na potrebné podklady sa nachádzajú na prvej strane tohto pracovného listu.
- Vedeťme diskusiu o príbehu. Žiaci/žiačky sa snažia zachytiť dejovú líniu a zároveň ich vyzveme, aby popísali pocity a dojmy z príbehu.
- V hlavnej časti, uvedomení, urobíme brainstorming a pýtame sa ich, aké témy príbeh komunikoval. Odpovede zapisujeme na tabuľu, flipchart, veľký bal papiera (demokracia, totalita, komunistický prevrat 1948, hodnoty, okupácia Československa, umenie, scénografia, Nežná revolúcia, divadlo, železná opona, ŠtB, Charta 77, Biely priestor atď.)
- Žiakom/žiačkam rozdáme príbeh pamätníka, čisté papiere a perá. Na úvod zaradíme aktivitu s názvom **Rozohriatie mysle**. Jej úlohou je empaticky precítiť a opísať pocity čistého papiera, ktorý vidí nad sebou dlho uvažujúceho spisovateľa.
- Po tejto rozcvičke zaradíme aktivitu **Tvorivé, voľné písanie**:
 - > Tvorivé písanie predstavuje aktivitu, ktorá motivuje k hre a originálnej manipulácii s jazykovým materiálom, podnecuje využívať jazyk tvorivo. Mení rolu čitateľa na spolutvorcu textu.
 - > Nabáda žiaka odhaľovať vlastnú tvorivosť tým, že vyžaduje zapojiť do aktivity celú osobnosť, jej skúsenosti, emócie, inteligenciu, predstavivosť i obrazotvornosť.
 - > Zadáme úlohu vybrať si ktorýkoľvek z motívov, tém, ktoré príbeh pamätníka komunikoval. Môžu si pomôcť zápisom z flipchartu, tabule, balu papiera.
 - > Následne každý žiak na vybranú tému napíše príbeh. Využíva pri tom svoju predstavivosť, obrazotvornosť a tému rozvíja prostredníctvom vlastnej tvorivosti.
 - > Necháme priestor na to, aby svoje pocity súvisiace s témou pretavili do zaujímavého príbehu.

- > Nabádame žiaka/žiačku odhaľovať vlastnú tvorivosť tým, že zapojí do aktivity celú osobnosť, svoje skúsenosti, emócie, inteligenciu.
- Keď žiaci/žiačky dokončia svoju úlohu, vyzveme ich, aby sa na princípe dobrovoľnosti podelili so svojim príbehom so spolužiakmi/spolužiačkami. Každý príbeh oceníme potleskom.
- Analyzujeme, ako rozvinuli témy, ktoré boli súčasťou pamätníkovho príbehu. Diskutujeme o dosahu a prepojení príbehu s príbehmi detí.
- Nezabudneme analyzovať aj procesúalnu stránku aktivity a pýtame sa detí, ako sa im pracovalo, čo sa im javilo ako najťažšie, ako najľahšie. Aké pocity mali počas písania, čo vnímali ako najväčšie prekážky, čo ich limitovalo.
- V záverečnej časti spätnej väzby sa rozprávame o význame demokracie pre život človeka a celej spoločnosti. Pokúšame sa predstaviť si, ako vyzeral život v období totality, a po ktorých ľudských hodnotách sústavne šliapal. Cez optiku príbehu pamätníka definujeme konkrétne dopady nástrojov totality na obyčajný život človeka.
- Spoločne si zopakujeme odkaz pamätníka a diskutujeme o tom, čo sa v súčasnosti zmenilo oproti minulosti, ktoré hodnoty sa postupne strácajú a prečo. Definujeme, čo cítime v súčasnosti ako najväčšie ohrozenie, a čo musí každý z nás urobiť, aby sme sa pokúsili uchrániť demokraciu a všeľudské hodnoty.